

Adatok a magyarországi vandál kérdéshez.

A régészeti irodalomban több ízben jelentek meg cikkek és értekezések, melyek a vandál leletcsoportba tartozó leletek egyikét vagy másikat ismertetve, különböző kapcsolatokra mutattak rá. Az ezekben tárgyalt leletek nem mindig mutatnak egymással rokonságot, aminek egyrészt az az oka, hogy nagy időkülönbség van a leletek földbekerülése között, másrészt, hogy a vandálok a népvándorlás korában állandóan változtatják helyüket, más-más környezetbe kerülnek s a legkülönbözőbb hatások alatt állanak. Ennek következtében vesztenek eredeti szokásaikból s anyagi kulturájuk részben megváltozik. E változás mindig a legerősebb befolyásnak megfelelően megy végbe. Így történhetik meg, hogy emlékeik közt égetett temetkezésből származó korai leletek¹ (5., 31., 37., 46., stb.), zsugorított temetkezésekből származó leletek (5., 9., 51—56.), római mintájú téglasírból származó leletek (39.), halmokból (4., 12., 14., 15., 16., 18., 20—23., 25., 29., 45., 48., 50.) s végül soros temetőből származó leletek is megtalálhatók (9., 51—56.). A temetkezési szokások változásait mindig a legerősebb befolyás határozta meg s ez a befolyás teremtette meg kulturanyaguk erős különbözősét is.

Eddig nem ismerünk olyan munkát, mely a Magyarország területén előkerült vandál leleteket együtt mutatná be s a különbözőségek okára is felhivná a figyelmet. Van az irodalomban néhány ilyen kísérlet, de ezek külföldi archaeologusok tollából jelentek meg, kik a vonatkozó magyar irodalmat és a múzeumokat csak annyira tanulmányozhatták, hogy a félszáznál több lelőhely közül legfeljebb 15—20-at ismernek. E hiány pótlására végzett előtanulmányaink eddigi eredményeinek egy részét az alábbiakban közöljük.

Tisztában kellene lennünk azokkal a magyarországi lelőhelyekkel és leletekkel, melyek a vandál kérdés szempontjából nem mellőzhetők. Azonban a leletek részletes ismertetésébe — minthogy néhány lelet publikálására felhatalmazva nem vagyunk — ez alkalommal nem bocsátkozhatunk. Így csak a tiszta vandál s a vandál hatást eláruló lelőhelyek lehetőleg teljes felsorolására szorítkozunk. A vonatkozó irodalom közlésével

¹ Az alább következő számok a lelőhelyek sorsszámát jelentik.

igyekszünk ezt a munkát tökéletesebbé tenni, de a részletes tárgyalás jogát későbbi dolgozatunk számára tartjuk fenn.

Eddigi leleteink a következők:

1. *Alpár* (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.). *Archaeologiai Értesítő.*² 1898., 259—260. ll.
2. *Apa* (Szatmár vm.). Szatmár vármegye (Magyarország vármegyéi és városai) 411. l. — Martin Jahn: *Der Reitersporn, seine Entstehung und früheste Entwicklung* (Mannus Bibliothek 21., Leipzig, 1921.) 122. l. — Diculescu C.: *Die Wandalen und die Goten in Ungarn und Rumänien* (Mannus Bibliothek 34. 1923.) 6. l. — Mannus XVI., 1924. 162. l.
3. *Ardánháza* (Bereg vm.). *Arch. Ért.* 1908., 259—261. ll. — *Arch. Ért.* 1930. 240. l. — Beninger E.: *Der Wandalenfund von Czéke-Cejkov* (Annalen des Naturhistorischen Museums in Wien 1931.) 212. l.
4. *Bácsmadaras* (Bács-Bodrog vm.). *Arch. Ért.* 1905., 420—423. ll. — Dolgozatok 1931., 154. l.
5. *Békéscsaba-Fényes* (Békés vm.). Dolgozatok 1932., 122—148. ll.
6. *Békésszentandrás* (Békés vm.).³ *Germania* 16., 1932., 300—304. ll.
7. *Béla* (Szatmár vm.). Martin Jahn i. m. 122. l. — Diculescu i. m. 6. l. — Mannus XVI., 1924., 162. l.
8. *Bodrog-Latorcza* (Zemplén vm.). Mannus XVI., 1924., 162. l. — Beninger i. m. 213. l.
9. *Bodrogmonostorszeg* (Bács-Bodrog vm.). *Arch. Ért.* 1899., 264—268. ll. — U. o. 1902., 338—342. ll. — Bács-Bodrog Vármegye Tört. Társ. Évk. 1897—99., III. f. 105. l.; IV. f. 171. l. és u. o. 1900—02. 7. l. — Dolgozatok 1931., 149—151. ll.
10. *Budapest*. Budapest régiségei VII., 67—83. ll. — Fettich N.: *Der Schildbuckel von Herpály* (Acta Archaeologica Vol. I. Fasc. 3. Köbenhavn. 1930.), 230—233. ll.
11. *Bugacpuszta* (Kecskemét, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.). Fettich i. m. 233—235. ll.
12. *Császárszállás* (Szabolcs vm.). Szabolcs vármegye (id. sorozat) 390—391. ll. — Dolgozatok 1931., 158. l.
13. *Czéke* (Zemplén vm.). Beninger i. m. 182—224. ll.
14. *Felsőjózsa* (Hajdu vm.). Jelentés (Debrecen) 1927., 14—15. ll.
15. *Galgahévíz* (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.). Dolgozatok 1931., 156—157. ll.
16. *Geszteréd* (Szabolcs vm.). *Arch. Ért.* (r. f.) I. 49—52. ll. és 181—184. ll. — U. o. V. 114. l.
17. *Gibart* (Abauj-Torna vm.). *Zeitschr. f. Ethnol.* 37., 1905., 383. l. — Diculescu i. m. 6. l. — Beninger i. m. 212. l.
18. *Herpály* (Bihar vm.). *Arch. Ért.* (r. f.) IX., 16. l. — Pulszky F.: *Magyarország Archaeológiája* II., 16. és 18. ll. — *Arch. Ért.* 1894., 395—404. ll. — Fettich i. m. 222. s köv. ll.

² Továbbiakban *Arch. Ért.*

³ A leletnek vandál volta kétséges.

19. *Hódmezővásárhely*. Dolgozatok 1931., 153. l.
20. *Hortobágy-Kandrahalom* (Hajdu vm.). Jelentés (Debrecen) 1910., 25. l. — Dolgozatok 1931., 156. l.
21. *Hortobágy-Poroshát* (Hajdu vm.). Jelentés (Debrecen) 1911., 25—36. ll. — U. o. 1912., 56—66. ll. — U. o. 1913., 20—26. ll. — U. o. 1927., 14—19. ll. — Dolgozatok 1931., 155—56 ll. — Beninger i. m. 208—209. ll.
22. *Hortobágy-Szásztelek* (Hajdu vm.). Jelentés (Debrecen) 1910., 25. l. — Dolgozatok 1931., 156. l.
23. *Jászsószentgyörgy* (Jász-Nagy-Kun-Szolnok vm.). Arch. Ért. 1901., 120—138. ll. — Fettich i. m. Abb. 23., 258. l. — Dolgozatok 1931., 157. l.
24. *Jászberény* (Jász-Nagy-Kun-Szolnok vm.). Publikálatlan. A Magyar Nemzeti Múzeumban 1930/1. tétel alatt harmadik század elejéről való mellékletek között egy háromszög fejlemezű, ívelt nyakú romboidtestű fibula is van.
25. *Kaba* (Hajdu vm.). Jelentés (Debrecen) 1927., 17—19. ll. — Dolgozatok 1931., 156. l.
26. *Kanyár* (Szabolcs vm.). Diculescu i. m. 6. l. — Arch. Ért. 1930., 239. l. — Beninger i. m. 212. l.
27. *Kékcse* (Szabolcs vm.). Diculescu i. m. 6. l. — Arch. Ért. 1930., 238—40. ll. — Beninger i. m. 212. l.
28. *Komárom vm.* (?)⁴ Arch. Ért. 1899., 149. l.
29. *Konyár-Hosszúpály* (Bihar vm.). Jelentés (Debrecen) 1910., 40—42. ll. — Dolgozatok 1931., 156. l.
30. *Körögyszentgyörgy* (Csongrád vm.). Dolgozatok 1931., 94. l.
31. *Lasztócz* (Zemplén vm.). Vasárnapi Ujság 1857., 292—293. ll. — Beninger i. m. 212—13. ll.
32. *Léva* (Bars vm.)?⁵ Arch. Ért. 1908., 422—423. ll.
- 33—35. *Magyarország*. Közelebbről meg nem határozható lelőhelyről publikálatlan darabok. 33—34. Két nyakpereg a Magyar Nemzeti Múzeumban, melyeknek záródása és ezeknek díszítése egyezik az irodalomból mindenki által ismert vandál nyakpereg záródásokkal.⁶ 35. Egy vandál sarkantyú, jelenleg Berlinben.
36. *Magyarország*. Beninger i. m. XIX. tábla.
37. *Muhi* (Borsod vm.). Dolgozatok 1932., 144. l. jegyzete.
38. *Nyiregyháza* (Szabolcs vm.). Mannus XVI., 162. l. — Beninger i. m. 212. l.
39. *Osztropataka* (Sáros vm.). *I. lelet*: Arneth J.: Monumente des k. k. Münz- und Antiken-Cabinettes in Wien (Wien, 1850.) — Hampel J.: Der Goldfund von Nagy-Szent-Miklós S. 152—153. — Fettich i. m. 228—230. ll. — Beninger i. m. 214—15. ll. és u. o. XX. tábla.

⁴ A zárójel közé írt kérdőjel (?) bizonytalan lelőhelyet jelent.

⁵ L. 3. sz. jegyzetet.

⁶ Tackenberg K.: Die Wandalen in Niederschlesien (1925.) 25. tábla 5. ábra. — Schulz W.: Das Fürstengrab und das Grabfeld von Hassleben I. tábla 2. ábra.

II. lelet: Arch. Közl. 1865., 76. és 89—96. ll. — Mitteilungen der k. k. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der kunst- und historischen Denkmale. Wien, 1866., XI. évf. 39. s köv. ll. — Hampel i. m. 157. s köv. ll. — Fettich i. m. 228—230. ll. s u. o. XV. tábla. — Beninger i. m. 215—217. ll. — Diculescu i. m. 3—6. ll.

40. *Palánka* (Temes vm.). Publikálatlan. Egy jellegzetes vandál sarkantyú, jelenleg a verseci múzeumban. Dr. Banner János jegyzeteiből.

41. *Sárszentlőrinc* (Tolna vm.). Publikálatlan. Egy jellegzetes vandál sarkantyú, jelenleg a szekszárdi múzeumban. Dr. Banner János jegyzeteiből.

42. *Sirok* (Heves vm.). Publikálatlan. Egy pár jellegzetes sarkantyú, paizsdudor, olló, lándzsák, vasbádógtöredékek stb.

43. *Szabolcs vm.* Arch. Ért. 1930., 239. l.

44. *Szolyva* (Bereg vm.). Arch. Ért. 1886., 151—152. ll.

45. *Tiszaeszlár* (Szabolcs vm.). Szabolcs vármegye (id. sorozat) 388—89. ll. — Dolgozatok 1931., 158. l.

46. *Tiszatarján* (Borsod vm.). Arch. Ért. 1901., 188. l. — Beninger i. m. 197. l.

47. *Törökkanizsa* (Torontál vm.). A Magyar Nemzeti Múzeumban 28/1900. tételszám alatt tallálható egy bronz nyakpereg, melynek vandál típusú záródása van, három olvashatatlan érem, két darab bronzbádóg, egy bronz csatkarika és 146 szem gyöngy.

48. *Vajszka* (Bács-Bodrog vm.). Arch. Ért. 1905., 62—64. ll. — Dolgozatok 1931., 153—54. ll.

49. *Veprova* (Bács-Bodrog vm.). Arch. Ért. 1898., 259—260. ll.

50. *Vizedia* (Torontál vm.). Arch. Ért. 1895., 436. l. — Milleker B.: Délmagyarország régiségleletei a honfoglalás előtti időkből II. 189. l. — U. o. III. 266. l. — Torontál vármegye (id. sorozat) I. 321—322. ll. — Dolgozatok 1931., 155. l.

A harmadik századból és a negyedik század első feléből ismert jazig-szarmata kori lelőhelyeink közül a következők, főleg a temetkezési szokások egyezése miatt összefüggést látszanak mutatni a már említett bodrogmonostorszegi sarkantyúval (?) is meghatározott temetővel.

51. *Püspöklele* (Csanád vm.)?⁷ Arch. Ért. 1908., 268—70. ll. — Dolgozatok 1931., 112—113. ll.

52. *Szeged-Alsótanya—Kenyérváródomb* (Csongrád vm.)?⁸ Arch. Ért. 1903., 387—88. ll. — Dolgozatok 1931., 98. l.

53. *Szeged-Alsótanya—Mórahalom* (Csongrád vm.)?⁹ Dolgozatok 1931., 99—100. ll.

54. *Szeged-Rivődülő* (Csongrád vm.)?¹⁰ Arch. Ért. 1903., 379—384. ll. — Dolgozatok 1931., 101—102. ll.

55. *Szőreg* (Torontál vm.)?¹¹ Arch. Ért. 1903., 46—47. ll. — Dolgozatok 1931., 88. l.

⁷⁻¹² Lásd 3. sz. jegyzetet.

56. *Újszentiván* (Torontál vm.)?¹² Arch. Ért. 1899., 186. l. — U. o. 1903., 46—50. ll. — Dolgozatok 1931., 89. l.

*

A magyarországi vandál kérdés tisztázásánál ezek a leletek jönnek számba, mert nagy vonásokban ezek adják az alapot a karp, bastarna, peuk, vandál és némileg a quád hagyatékok szétválasztásához.

Kétségtelen, hogy a felsorolt leletek legnagyobb része vandál. Nem lephet azonban meg, ha — főleg a temetkezési szokások különbözőése folytán elválasztható kisebb csoportok közt, e korra vonatkozó kutatásaink előrehaladása után — az említett többi germán törzs egyikének, vagy másikának a hagyatékát fogjuk felismerni. Itt elsősorban a lévai; jászberényi, bodrogmonostorszegi s ez utóbbival kapcsolatos temetők leleteire gondolunk, melyek az egyező korai germán fibulák miatt amennyiben a lévai lelet quád, ki lesznek véve a vandál lelőhelyek névsorából.

Nem vettük be felsorolásunkba a Diculescutól vandálnak tartott Szentes-berekháti temetőt¹³ az alábbiak miatt:

A szentes-berekháti, szentes-kökényzugi és szentes-nagyhegyi egymáshoz közelfekvő nagy temetők, nagytömegű egyező leletanyaguk alapján ugyanazon germán törzstől származnak. A temetők közelsége s a leletanyagban észrevehető fejlődés azt látszik bizonyítani, hogy itt egy nagy germán telep, előttünk ismeretlen ok miatt lakótelepét s vele együtt temetkezési helyét is az eredeti berekháti lakóhelytől távolabb helyezte. A három temető közül legfiatalabb a berekháti, melyben épen ezért elvéve vandál jellegű tárgyak is akadnak. A több száz sírnak egytömegben való előfordulása miatt csak olyan germán törzs jöhet számításba, amelynek tovább vándorlásáról a történelem nem tud, de ezen a helyen ismeri őket. Ha e temetőknek nem a leletek zömétől elütő darabjait ismertetnék és ezek eredetét kutatnák, hanem a leletek nagy többségével foglalkoznának, úgy nyilvánvaló lenne, hogy a három temető ugyanazon törzstől származik.

A vandálokról tudjuk, hogy Geberich gót király 334—5. után kiszorítja őket a Körös-Maros vidékéről s helyüket a gepidák foglalják el. A berekháti temető anyaga pedig olyan fejlettségről tanúskodik, amilyen fejlettségi fokra az anyagi kulturájuk a 335. előtti években nem fejlődhetett s a berekháti érmek között is van negyedik század közepéről való (a 87. sírból, Constantius érme. 337—362.).

A szentes-kökényzugi temetőből került az állami gimnázium gyűjteményébe, majd innen a múzeumba Valens (364—378) bronzérme, melynek széle át van lyukasztva, bizonyítva, hogy nem csereeszköz volt, hanem ékszer s csak lassú kopásnak volt kitéve. A nagyhegyi temetőben érem nem fordult elő.

Ha már most elfogadjuk e három temető halottainak egy törzshöz való tartozását, amit a leletek alapján megtehetünk, akkor nyilvánvaló

¹³ Diculescu i. m. 6—7. ll.

lesz, hogy itt csak olyan népre gondolhatunk, amelyek a negyedik század elejével kezdődőleg 200—300 évig ugyanezen a helyen lakott és megőrlhette e három temetőt. Ilyen hosszú ideig itt lakó germán törzsről bizonyára megemlégették volna a történeti források, ha vandál lett volna, mint ahogy a gepidákat felemlítik.

Ha mindezek ellenére is egyesek a berekháti temetőt vandálnak tartanák, úgy hivatkoznunk kell arra, hogy ahol a vandál ethnikum kimutatható, ott a lovas temetkezéseknek, illetőleg a sarkantyúnak vagy a korábbiaknál az égetett temetkezésnek valami nyomát meg kellene találni, feltéve, ha nem magában álló sírról van szó, mely lehet női sír, vagy gazdagabb melléklet nélküli sír is. De egy ilyen nagy és gazdag temetőben lehetetlen, hogy legalább egy-két sarkantyú ne volna.

Az ollóra nem hivatkozhatunk, mert az, mint gyakorlati rendeltetésű tárgy, megvan a többi germán törzs hagyatékában is, ha nem is olyan gyakori az előfordulása, mint a vandál sírokban. A pajzsdudor pedig, bár leggyakoribb a vandál leletekben, mégis előfordul a berekháti temetőn kívül is a szentes-nagyhegyi 74. és 76. sírokban, a kiszombori nagy gepida temető 308. sírjában, sőt a nikitsi longobard sírokban is. Horgoson pedig magyar típusú kengyellel együtt került elő, de ismeretes még számos vandál lelőhelyről is.

A kérdés vizsgálatánál arra az eredményre jutottunk, hogy a berekháti s vele szoros kapcsolatban levő temetők anyaga csak annyi vandál jelleget mutat, amennyi a faji rokonság, az idő- és térbeli szomszédság révén természetes, de ezt a mértéket nem múlja felül.

A temető „gót-gepida“ elnevezése is téves, mert a három temetőben egyetlen gót fibula sem fordul elő, s az a két gót jellegű csat, melyet mint a többiétől elütő darabot Csallány Gábor ismertet,¹⁴ a gepida jellegű darabok százaival szemben, csak azt bizonyítja, hogy a gepidák a gótokkal érintkeztek. A három szentesi temető csak gepida eredetű lehet.

Hódmezővásárhely-kishomoki részről került elő egy nagyon figyelemreméltó germán temető, hol az előkerült 34 sír anyaga között nem volt egyetlen fibula, ékköves darab, vagy egyéb olyan tárgy, amelynek alapján a kishomoki temetőt biztosan meg lehetne határozni. Az előfordult három pajzsdudor, olló, lándzsák, üvegtöredékek, félgömbfejű nagy aklaszegek, a pajzsfogó alakja,¹⁵ egyéltű, kissé hajlotthatú kés, sarkantyú helyett a lószerszám eltemetése, az egyik csontváznak a többihez viszonyítva fordított irányú fekvése, a másik csontváz karjainak az áll alá való felhúzása, mind olyan motívumok, amelyek azt látszanak bizonyítani, hogy felemlítésük a vandál emlékek között helyénvaló.

Ezekkel szemben a kerámiai anyag a temetőt gepida korúnak datálja. Figyelemre méltó a pajzsdudor közepének pálcátagja, mely vastagon aranyozott korongban végződik s koncentrikusan elrendezett, bepré-

¹⁴ Dolgozatok 1932., 159—62. ll.

¹⁵ Tackenberg K.: Die Wandalen in Niederschlesien 12. tábla 10. ábra.

most
nagy
gondes,
nagy
"elc" alad
"elc" alad
a "elc"
"g" nüt
"a" csem
"el" helprél-
"het"!

selt mintát visel. Ilyen bemélyített háromszög és pontkörös díszítés fordul elő a jászalsószentgyörgyi¹⁰ harmadik századi szíjvégzáró tagon is és több bemélyített díszítésű vandál emléken is. Hasonló pajzsdudor, mely díszített korongban végződő pálcátagot visel, a kishomokiakon kívül Magyarországon nem ismeretes (A temető publikálatlan. A szegedi Városi Múzeumban, mint gepida emlék van kiállítva.).

Külön megemlékezünk a halmos temetők csoportjáról, mint legszembeszökőbben összetartozó csoportról, melyek az Alföld területén feltűnően koraiak s a jazig-szarmata temetők között elszórva találhatók s ezekkel egyidősek. Ezen egyező halmos temetők nagy részében olyan tárgyak tűnnek fel, melyek alapján germánnak vehetjük. A jazig-szarmata szokástól teljesen eltérő temetkezés, a pajzsdudor előfordulása, lócsontvágrészek, kardok, aláhajlottlábú fibulák, az egyik helyen előforduló sarkantyú stb., mind germán eredetet bizonyítanak, habár a jazig-szarmata leletekkel egyező lelettárgyak is nagy számmal vannak. Ez utóbbiak azonban az együttlakással (egymással elkeveredve) s egyes daraboknak e korban általános elterjedésével kielégítő módon magyarázhatók.

Hogy a temetők itt az Alföldön idegen környezetben keletkeztek, az azzal bizonyítható legjobban, hogy az egykorú jazig-szarmata temetőkkel szemben ezeket csaknem kivétel nélkül egykorú kezek rabolták ki. Talán nem alaptalan a föltevés, hogy idegen szövetségeseik sírjait a jazig-szarmaták nem tartották valami nagy tiszteletben s a legjellemzőbb és legszebb mellékletektől csakhamar megfosztották a halottakat. A viszonylag kései herpályi pajzsdudor s még néhány többé-kevésbé jellemző darab került csak el a többiek sorsát s most ezek igazítanak el a jazig-szarmata korú halmos temetőinkben.

Az előbbieken felsorolt lelőhelyeken a sarkantyú, mint a legjellegzetesebb vandál hagyaték feltűnően kevesbedik, amint Magyarország északkeleti vidékeiről délkeletre haladunk. Ez volt a vándorlásnak is fő iránya. Fel kell tételeznünk, hogy a sarkantyút a jó lovas jazig-szarmata népek hatása alatt fokozatosan elhagyták. Úgy látszik, mintha a Magyarország területére érkezett vandálok a Sziléziából magukkal hozott sarkantyúk elhasználása után itt újat már nem készítettek volna.

A magyarországi tradícióknak egyébként is sokkal nagyobb szerepe van a népvándorlaskori u. n. germán technika, stílus és ízlés kialakulásában, mint amennyit általában feltételeznek. Ezek szempontjából, mint döntő tényezőt, a gótoknak a Pontus északi vidékén töltött néhány évtizedét szokták emlegetni. Ez kétségtelen, de nagy a Magyarországon töltött évtizedek jelentősége is. A gótok már délre hatolásuk közben kisebb germán csoportokat szorítottak az északkeleti hegyvidékre. Innen azután a már ittlevő germán törzsek az Alföldre kerültek.

A harmadik század elején már megtaláljuk a fibulaláb ellaposítását,

¹⁰ Arch. Ért. 1901., 136. l.

majd a fejlemez kialakítására tett kísérleteket. E bizonytalan tapogatódzás közben már állandó formává fejlődött, nagy területekre elterjedt s a továbbfejlődést is túlélte az a háromszögfej lemezű romboidtestű keskeny fibula,¹⁷ melyet a félkorongosfejű elődjének tekinthetünk s amely már a harmadik század elejéről származó leletekből ismeretes. Ez a forma kezdetben körülbelül hat cm hosszú, egészen keskeny s mélyített mintájú.

Az ékkövek divatja a harmadik századtól kezdődőleg szélesíti a formát, majd minden irányban nagyítja. Ez már nálunk a gótok megjelenésével egyidőre esik. A La-Tène tradíciókból itt kialakult keskeny háromszögfej lemezű fibula, mint germán divat került keletre, a pontusvidéki gótokhoz, hol ékköveket kapva megnagyobbodott, feje félkorongos lett s más lényegbe nem vágó változást szenvedett s a gótok nyugatra szorulásával került újra hozzánk. Ezért úgy tűnik fel, mintha a germán fibula lényege is a Pontus-vidéken keletkezett volna, hol pedig La-Tène előzménye nincs. Ebben a kialakulásban igen nagy szerep jut a magyarországi La-Tène tradícióknak, a rómaiaknak, a jazig-szarmata népnek és a Magyarországon legkorábban megjelent germán népnek.

Végül még megemlítjük, hogy császárkori leletek előkerülése az Ipoly-Garam vidékéről bizonyára kétséggé teszi némelyik leletünk vandál voltát. Ugyanis közvetlenül a vandál néphullám zöme előtt éri a Vág-Garam-Ipoly területeit a quád néparadat is és hogy ez mennyire csapott keletre, azt csak a szerencsés véletlen folytán felszínre kerülő, biztosan meghatározható quád hagyatékok dönthetik majd el.

Az Alföld északi felében előforduló sok lelet ébresztette fel bennünk azt a gondolatot, hogy miként a jazig-szarmata nép is a Dunától, mint limestől meglehetősen távol, a Tisza két partjának közelében levő mocsarak közt laktak legtömegesebben,¹⁸ úgy a quádok is, nem a Pozsony és Vác közötti Duna szakasztól északra laktak legnagyobb számban, hanem ettől keletre, a szövetséges jazig-szarmata néptől északra. Ezt a feltevésünket az a hadászati szempont látszik igazolni, amely szerint a mondott Duna-szakasztól északra eső, akkoriban lakható sáv, nem olyan széles, hogy ennek bármelyik részében is a rómaiak támadása ellen biztonságban érezhették volna magukat. Római támadásra pedig bőven adtak okot.

Az Alföld északi felében s a Mátra vidékén már olyan távol voltak a limestől, jazig-szarmata szövetségeseik szomszédságában, ahonnan kiindulva bátran tehettek támadási kísérleteket a pannoniaiak ellen. Hogy a római források kizárólag a mondott vonaltól északra említik őket, az onnan van, hogy Pannonia ellen a jazig-szarmata néppel közösen rendezték támadásaikat s mindketten a saját határukon át törtek be Pannoniába. A szövetségesek egymás területeit bizonyára nagyobb tiszteletben tartották, semhogy ezen fegyveres csapatokkal átvonuljanak.

¹⁷ Lásd a lévai, jászberényi, bodrogmonostorszegi stb. leletek megfelelő fibuláit.

¹⁸ Dolgozatok 1931., 185. lapján lásd a térképet.

Mai ismereteink alapján, a lévai leleten kívül, nem tudunk olyan 200—300. körüli quád leletet felmutatni,¹⁹ amelyen elindulva ki lehetne mutatni a quád település keleti határát, s egyben azt is, hogy valóban vandál-e az Alföld északi felének s a Kárpátok idetartozó nyúlványának minden korai germán lelete? Ilyen kis területen az egyidejűség és közös környezet szülhet feltűnően hasonló emlékcsoportokat.

Török Gyula.

---

¹⁹ A lévai lelet csak egyoldalúan bizonyít.